

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

BAKALÁRSKA PRÁCA

2010

Kristína Vašíčková

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

**PROFESIJNÁ KOMPETENCIA PEDAGÓGA V KULTÚRNO-
VÝCHOVNOM ZARIADENÍ**

Bakalárska práca

Študijný program: učiteľstvo predmetov pedagogika a geografia

Školiace pracovisko: Katedra pedagogiky

Školiteľ: prof. PhDr. PaedDr. Ján Perhács, CSc.

Nitra 2010

Kristína Vašíčková

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

ABSTRAKT

VAŠÍČKOVÁ, Kristína: *Profesijná kompetencia pedagóga v kultúrno-výchovnom zariadení*. [Bakalárska práca] / Kristína Vašíčková. – Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Pedagogická fakulta; Katedra pedagogiky. – Školiteľ: prof. PhDr. PaedDr. Ján Perhács, CSc. Nitra : KP PF, 2010.

Bakalárska práca nám podáva ucelený pohľad na profesijné kompetencie pedagóga v kultúrno-výchovnom zariadení a na možnosti ich využitia v miestnej kultúre. V prvej kapitole sa venujeme miestu voľného času v systéme využitia kultúrno-osvetovej činnosti, jeho funkciám a aspektom prežívania. V ďalšej časti sa zameriavame na osobnosť pedagóga voľného času, kde sa zaoberáme jeho hlavnými charakteristikami, úlohami a zručnosťami. Veľká pozornosť je venovaná i analýze súčasného stavu kultúrno-osvetovej činnosti, jej formám, problémovým oblastiam, vzdelávaniu a metodike. Systém a analýza záujmovej umeleckej činnosti a tradičná ľudová kultúra sú bližšie rozpracované v štvrtej kapitole. Záverečná časť práce nám približuje konkrétnu kultúrno-osvetovú činnosť a kompetencie pracovníkov jednotlivých úsekov Mestského kultúrneho centra Hlohovec.

Kľúčové slová: Profesijná kompetencia. Voľný čas. Kultúrno-osvetová činnosť. Záujmová umelecká činnosť. Mestské kultúrne centrum Hlohovec.

ABSTRACT

VAŠÍČKOVÁ, Kristína: *Professional teacher's competence in cultural-educational facility*. [Bachelor Thesis] / Kristína Vašíčková. – Constantine the Philosopher University in Nitra. Faculty of Pedagogy. – Supervisor: prof. PhDr. PaedDr. Ján Perhács, CSc. Nitra : FP, 2010.

Bachelor's thesis gives us a comprehensive view of professional competence of the teacher in cultural and educational facilities and opportunities for their use in the local culture. The first chapter is dedicated to the place of leisure time in a cultural and educational activities, its functions and aspects of survival. The next section focuses on personality of leisure time teacher, where we deal with its main characteristics, functions and skills. Great attention is devoted to analyses of the current situation of cultural and educational activities, its forms, problem areas, training and methodology. The system and analysis of artistic interest activities and traditional folk culture is more developed in the fourth chapter. Final section brings us to the specific cultural and educational activities and competencies of workers in individual sections of the Municipal Cultural Centre Hlohovec.

Keywords: Professional competence. Free time. Cultural-educational facility. Interest artistic activity. Municipal Cultural Centre Hlohovec.

OBSAH

ÚVOD	7
1 MIESTO VOĽNÉHO ČASU V SYSTÉME VYUŽITIA KULTÚRNO-OSVETOVEJ ČINNOSTI	8
1.1 Základné charakteristiky voľného času	8
1.2 Funkcie voľného času	11
1.3 Aspekty ovplyvňujúce prežívanie voľného času	13
2 OSOBNOSŤ PEDAGÓGA VOĽNÉHO ČASU	16
2.1 Požadované osobnostné charakteristiky pedagóga voľného času	16
2.2 Profesionálne uplatnenie pedagóga voľného času	17
2.3 Pracovníci v oblasti záujmového vzdelávania	19
2.4 Profesionálne kompetencie pracovníka v oblasti záujmového vzdelávania	21
3 ANALÝZA SÚČASNÉHO STAVU KULTÚRNO-OSVETOVEJ ČINNOSTI	23
3.1 Formy kultúrno-osvetovej činnosti v súčasnosti	23
3.2 Charakteristika problémových oblastí zabezpečovania kultúrno-osvetovej činnosti	24
3.3 Vzdelávanie a metodika v kultúrno-osvetovej činnosti	27
4 ZÁUJMOVÁ UMELECKÁ ČINNOSŤ A TRADIČNÁ ĽUDOVÁ KULTÚRA	30
4.1 Systém záujmovej umeleckej činnosti v Slovenskej republike	30
4.2 Podrobná analýza súčasného stavu záujmovej umeleckej činnosti a tradičnej ľudovej kultúry	32
5 KONKRETIZÁCIA Z ASPEKTU OTVORENÝCH OTÁZOK V MESTSKOM KULTÚRNOM CENTRE HLOHOVEC	34
5.1 Štruktúra Mestského kultúrneho centra Hlohovec	34
5.2 Možnosti aktivizácie kultúrno-osvetovej činnosti v MsKC Hlohovec	36
ZÁVER	37
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	39

ÚVOD

V posledných rokoch sa kladie čoraz väčší dôraz na rozvoj profesijných kompetencií pedagógov, ktoré sú vnímané ako nový smer premien obsahu vzdelávania. Množstvo kompetencií, či už odborných alebo osobnostno-ľudských, ktorými by mal pedagóg v kultúrno-výchovnom zariadení disponovať je vyjadrením zložitosti edukačnej reality.

Bakalárska práca má teoretický charakter. Pri jej vypracovaní sme využili viacero metód, a to metódu vysvetľujúceho opisu, pomocou, ktorej sme sa snažili opísať a charakterizovať základné pojmy a vzťahy. Analytickú metódu sme využili pri analýze súčasného stavu kultúrno-osvetovej činnosti a pri spracovaní záverečnej kapitoly sme použili aplikačnú metódu.

V úvodnej časti práce sme sa rozhodli charakterizovať pojem voľný čas a zamysleli sme sa nad spôsobom jeho využívania ako jedného z ukazovateľov životného štýlu. V nadväznosti na postavenie voľného času sme sa zamerali na osobnosť pedagóga pôsobiaceho v kultúrno-výchovnom zariadení vo voľnom čase a na jeho hlavné spôsobilosti a zručnosti. Nakoľko kultúrno-osvetoví pracovníci pracujú s ľuďmi, ovplyvňujú rast osobnosti, formujú a zušľachtľujú človeka, je nesmierne dôležité, aby disponovali aj dostatočnými kompetenciami, ktoré ich predurčujú pre túto prácu.

Pozornosť sme v ďalšej kapitole upriamili na analýzu súčasného stavu kultúrno-osvetovej činnosti. Kultúrno-osvetová činnosť je súhrn aktivít, ktoré svojím pôsobením na základe dobrovoľnosti, záujmu a tvorivej schopnosti ľudí prispievajú k rozvoju ich osobnosti, utváraniu kultúrneho spôsobu života, k prirodzenej angažovanosti obyvateľov, odhaľovaniu a rozvíjaniu kultúrneho potenciálu obcí a regiónov. Dôraz kladieme i na záujmovú umeleckú činnosť a tradičnú ľudovú kultúru, ktoré majú u nás dlhoročnú tradíciu. V záujme zachovania kontinuity postupových súťaží a prehliadok, a k zlepšeniu ich stavu je potrebné rozvíjať a podporovať spoluprácu pri ich ďalšom rozvoji.

V záverečnej kapitole sme kultúrno-osvetovú činnosť a profesijné kompetencie pracovníkov kultúrno-výchovných zariadení konkretizovali na príklade Mestského kultúrneho centra v Hlohovci. Úlohou Mestského kultúrneho centra Hlohovec je poskytnúť deťom, mládeži i dospelým možnosť pre vzdelávanie a mnohostrannú kultiváciu osobnosti. Na zabezpečenie kvalitnej činnosti potrebujú kultúrno-osvetoví pracovníci Mestského kultúrneho centra Hlohovec využívať celý rad kompetencií a zručností, a dôležitosť týchto pracovníkov je vo výchovno-vzdelávacom procese vo voľnom čase nezastupiteľná.

1 MIESTO VOĽNÉHO ČASU V SYSTÉME VYUŽITIA KULTÚRNO-OSVETOVEJ ČINNOSTI

1.1 Základné charakteristiky voľného času

Pravidelné striedanie aktivity a odpočinku, ktoré je súčasťou biologického rytmu všetkých živočíchov, nadobudlo u človeka podobu striedania práce a voľného času (in Kučerová, 1994). Ten nás sprevádzal v celej histórii, samozrejme obvykle v mnohonásobne menšom rozsahu, než je tomu dnes. K dispozícii bol najviac väčšinou úzkej skupine privilegovaných jedincov, prevažne šľachte a bohatým vrstvám. Už Aristoteles hovoril o jednotlivcoch, ktorí majú tak málo majetku, že si nemôžu dopriať voľný čas. Karol Marx nazýval proletariát triedou bez voľného času. Disponibilná doba pracujúcich ľudí mala vždy nepomerne menší rozsah a k tomu ju i viac determinovali normy, tradície a zvyklosti, než tomu bolo medzi spoločenskou elitou. Zásadný zlom v možnostiach prežívania voľného času priniesla mechanizácia práce a súvisiace spoločenské zmeny, napr. striktné ohraničenie a postupné skracovanie pracovnej doby (obvyklá pracovná doba robotníkov na konci 19. storočia bola 14 – 16 hodín), racionalizácie práce atď. Tradičné spôsoby využívania disponibilnej doby – regenerácia pracovných síl, odpočinok a zábava, sa časom rozširovali o priestor pre činnosť vyššieho rádu, akými sú napr. cestovanie, rekreácia, šport, vzdelávanie či podieľanie sa na občianskych záležitostiach. V budúcnosti by sme mohli byť svedkami ďalšieho výraznejšieho vývoja voľného a pracovného času, keď určité kvalitatívne aspekty, ktoré dnes prisudzujeme iba dobe voľna, budú obsiahnuté i v pracovných aktivitách. Podobnú synergiu môžeme už dnes pozorovať u ľudí zaoberajúcich sa tvorivými aktivitami, ktoré sú typické marginalizáciou rozdielov medzi prácou a záujmom (in Juřík, 1988). Tomuto vývoju nahrávajú aj tvrdenia niektorých odborníkov, že v budúcnosti výrazne narastie percento ľudí pracujúcich mimo organizácie a stálych pracovných kolektívov.

Voľný čas patrí k hodnotám, ktoré ľudia najviac oceňujú – spolu s rodinou, partnerstvom, zdravím, zamestnaním alebo priateľstvom, a ako takými sa ním zaoberajú rôzne spoločenské vedy. Sociologická perspektíva sa napr. zameriava na voľný čas ako symbol veku, sociálnej pozície, profesie, spoločenského úspechu a vzdelania. Psychológia vníma voľný čas ako jeden zo spôsobov prežívania reality, a predmetom záujmu je teda vzťah k tejto realite, k ľuďom, duševná aktivita vo voľnom čase alebo motivácia k určitej činnosti.

Z pohľadu pedagogiky a andragogiky sa zasa rozlišuje výchova pre voľný čas a výchova či vzdelávanie vo voľnom čase.

Spousta a kol. (1997) voľný čas definuje ako čas, ktorým človek disponuje po splnení si pracovných, študijných a iných povinností vyplývajúcich z jeho sociálne pozície, ktorú v spoločnosti zastáva.

Podľa Krystoňa (2006) môžeme obecné voľný čas interpretovať minimálne v troch rovinách ako hodnotu:

- Individuálnu (seberealizácia jednotlivca, saturácia individuálnych záujmov)
- Sociálnu (prevencia sociálno-patologických javov, životný štýl)
- Edukačnú (priestor pre vzdelávanie a celkový rozvoj)

Exaktné vymedzenie toho, čo presne možno do oblasti pôsobenia voľného času zahrnúť, je napriek tomu prekvapivé a problematické.

Murphy (in Kelly, 1996) rozlišuje šesť rôznych typov definícií voľného času, ktorý je chápaný ako:

- ľubovoľná doba, ktorá ostáva po ukončení pracovnej činnosti a naplnení všetkých požiadaviek nutných k zaisteniu bežného života,
- prostriedok sociálnej intervencie (terapia pre chorých, zapojenie do systému sociálnej participácie, rozširovanie zručností, naplnenie sociálnych funkcií),
- výsledok pôsobenia sociálnych a dedičných faktorov (tu nejde ani tak o definíciu ako skôr o sociologické východisko),
- prejav slobody, stav duše,
- výraz plnohodnotného a samostatného neutilitaristického správania, ktoré nie je odvodené od práce,
- holistický pojem, ktorý je prítomný v akejkoľvek ľudskej aktivite, dôraz sa kladie predovšetkým na kvalitu prežívania – voľný čas je povznášajúcou slobodou, ktorá sa prejavuje práve prostredníctvom aktivity.

Rôznorodosť a vzájomná nekompatibilita týchto názorov spôsobuje vo svojom dôsledku u niektorých autorov rezignáciu na vypracovanie konsenzuálne prijateľnej definície. Pokúsme sa napriek tomu pojem voľný čas bližšie vymedziť. Stručne povedané ide o dobu, keď človek patrí sám sebe (in Hradečná, 1995), keď je zbavený od každodenného tlaku a povinností, doby, ktorej naplnenie záleží iba na osobnej vôli.

Veľmi známe a pre definovanie pojmu takmer ultimatívne je vymedzenie základných princípov voľného času, ktoré previedol J. Dumazedier (1962). Všetky ľudské aktivity

rozdělil do štyroch základných kategórií: práca, rodinné záväzky, sociálne záväzky a aktivity orientované na sebauspokojenie či sebavyjadrenie. Pre druhý a tretí typ aktivít používa pojem polovoľný čas, zatiaľ čo do sféry voľného času radí iba štvrtý typ. Charakteristiku stavia na prístupoch „môžem“, „chcem“ a „mám chuť“. Hlavný rozpor medzi voľným časom a prácou vidí práve vo faktore ľubovôle. V jeho pojatí je teda voľný čas charakterizovaný nasledujúcimi rysmi:

- oslobodením od inštitucionálnych povinností,
- nezainteresovanosťou, ktorá sa prejavuje absenciou materiálnych, ekonomických a sociálnych cieľov,
- hédonizmom – cieľom je samo o sebe uspokojenie.

Pre voľný čas je typická predovšetkým dobrovoľnosť a možnosť individuálnej štruktúry vlastnej disponibilnej doby, t.j. pružný časový režim a slobodná voľba, prípadne istá nenútenosť (šanca byť prirodzený a nechať vyniknúť vlastné schopnosti a záujmy). Voľný čas sa samozrejme reálne prejavuje predovšetkým v konkrétnych aktivitách (napr. odpočinok, rekreácia). Častá je otázka, či je možné do sféry voľného času zaradiť taktiež činnosti, ktoré vyžadujú pravidelnosť, disciplínu a povinnosti (napr. sebazdelávanie, verejná činnosť, domáce majstrovanie, záhradkárčenie, atď.). Tieto aktivity vyplývajú väčšinou zo záľuby, zároveň však bývajú i utilitárne zamerané. Má sa za to, že aj napriek tomu, že majú charakter určitej povinnosti a pravidelnosti, vyberáme si ich relatívne slobodne. Z toho dôvodu ich niektorí autori do segmentu voľného času väčšinou zaraďujú.

Z doposiaľ uvedeného sa dá odvodiť nasledujúci záver: všetok čas, ktorý má jedinec k dispozícii, môžeme rozdeliť na čas pracovný (strávený nejakou pracovnou činnosťou), viazaný či polovoľný (vyplnený objektívnymi povinnosťami, ako je starostlivosť o vlastnú osobu – stravovanie, hygiena, spánok, liečenie, starostlivosť o domácnosť, o deti, cestovanie do práce a pod.) a voľný. Toto členenie nevnímajme striktne, hranica medzi jednotlivými oblasťami je veľmi flexibilná. Môže sa napr. stať, že niektorá z činností typických pre voľný čas začne postupne nadobúdať rysy práce v zamestnaní, až nakoniec nadobudne charakter dobrovoľne zorganizovaných pravidelných činností (Bartoš, 1980). Rovnako deti nemusia niektoré záujmové aktivity (napr. dochádzka do krúžkov) vnímať ako dobrovoľné.

Voľný čas môžeme deliť podľa druhu činností na odpočinkový (činnosti kľudné, pohybové a psychicky nenáročné), rekreačné (typická je naopak pohybová aktivita) a záujmové (cieľavedomé aktivity zamerané na uspokojenie a rozvíjanie individuálnych potrieb, záujmov a schopností).

Pre bližšie obsahové vymedzenie sa inšpirujeme výskumom voľného času Sociologického ústavu česko-slovenskej akadémie vied z konca 60. rokov 20. storočia, v rámci ktorého boli činnosti voľného času kategorizované nasledujúcim spôsobom:

- manuálne (záhradkárčenie, domáce majstrovanie, ručné práce, modelárstvo a pod.),
- fyzické (šport, turistika, rybolov, hubárčenie),
- kultúrne umelecké typu receptívneho (čítanie, divadlo, kino, rozhlas, televízia),
- kultúrne umelecké typu tvorivého a interpretačného (spev, hudba, výtvarné umenie, fotografie),
- kultúrne racionálne (vzdelávanie, čítanie, sledovanie správ, lúštenie krížoviek),
- spoločensky formálne (členstvo v spolkoch, zapojenie sa do politiky, spoločenská angažovanosť),
- spoločensky neformálne (rodina, priatelia, reštaurácie, kluby),
- hry, zberateľstvo,
- pasívny odpočinok (Filipcová, 1967).

1.2 Funkcie voľného času

Otázka zamerania a funkcie voľného času je v spoločenských vedách jednou z najstarších a najdiskutovanejších. Všeobecne prijímané sú tri základné funkcie, ktoré má voľný čas plniť (in Hradečná, 1995):

- zábava (súvisí s uspokojovaním osobných potrieb, oslobodenie od nudy),
- odpočinok (duševná i fyzická relaxácia, kompenzácia únavy, obnovenie síl),
- vlastný rozvoj osobnosti človeka (oslobodenie od automatizmu).

Niektorí autori vymedzujú tri a iní i viac funkcií:

- Čáp (1997) určil tri základné funkcie – odpočinok, zábava, rozvoj osobnosti.
- Holinová (1975) uvádza že z literatúry vyplývajú štyri funkcie: reprodukcia pracovnej sily, všestranný rozvoj osobnosti, uspokojovanie životných potrieb a plnenie spoločenských úloh.
- Kratochvílová (2001) odporúča rešpektovať a realizovať predovšetkým:
 - 1) zdravotno-hygienickú funkciu,
 - 2) formatívno-výchovnú funkciu,
 - 3) seberealizačnú funkciu,
 - 4) socializačnú funkciu,

5) preventívnu funkciu.

Podrobnejšiu kategorizáciu využíva Vážanský (1996), ktorý funkcie voľného času delí nasledujúcim spôsobom:

- rekreácia (zotavenie, zhromažďovanie síl, psychické uvoľnenie, osvieženie),
- kompenzácia (rozptýlenie, potešenie, vyrovňovanie nedostatkov, vedomé zrieknutie sa pravidiel a noriem, bezstarostnosť),
- edukácia (potreba poznania, ďalšie vzdelávanie, túžba po zážitkoch, výmena úloh),
- kontemplácia (potreba klľudu, čas pre seba, autoreflexia),
- komunikácia (potreba kontaktov, vyhľadávanie sociálnych vzťahov, pospolitosť, empatia, láska),
- integrácia (potreba spoločenských vzťahov, hľadania emocionálnej istoty, rituály, tradície, kolektívne vedomie),
- enkulturácia (proces, prostredníctvom ktorého si človek osvojuje počas svojho života kultúru danej spoločnosti, formuje sa ako sociálna bytosť. Človek nadobúda určité kompetencie v kultúre svojej spoločnosti prostredníctvom naučeného správania, získavania znalostí a zručností),
- participácia (potreba angažovanosti, vlastná iniciatíva, potvrdenie seba samého, spolurozhodovanie, kooperácia, spoluzodpovednosť).

Roger Sue, súdobý francúzsky sociológ voľného času, ako jeho funkcie uvádza:

- psychologickú (uvolnenie, zábavu, rozvoj),
- sociálnu (socializáciu, symbolickú príslušnosť k niektorej sociálnej skupine),
- terapeutickú,
- ekonomickú (pozitívny vplyv na uplatnenie človeka v profesijnej činnosti, vŷdaje účastníkov vynakladané na aktivity voľného času, pojatie voľného času ako prežívania, alebo spotreby vedúcej k odcudzeniu) (Hofbauer, 2004).

Na základe rôznych definícií funkcií voľného času sme dospeli k záveru, že medzi jeho najzákladnejšie funkcie patrí výchovno-vzdelávacia funkcia, rekreačno-relaxačná funkcia, sociálna funkcia, sebarealizačná funkcia a preventívna funkcia.

Z hľadiska kompenzačnej funkcie je náplň voľného času primárne determinovaná pracovnou náplňou jednotlivca (napr. intelektuálne pracujúci človek vo svojom voľnom čase sa zaoberá nejakou mechanickou činnosťou). Platí tvrdenie, že „ spôsob regenerácie vo voľnom čase sa odráža v pracovnom procese, rovnako ako charakter pracovnej činnosti poznamenáva spôsob využívania voľna“ (in Kučerová, 1971). Na túto skutočnosť má vplyv taktiež dynamický rozvoj technológií, ktorý od mnohých pracovníkov vyžaduje stále

špecializovanejšie, a tým aj jednotvárnejšie úkony, prepracovanejšiu organizáciu práce, nemenný časový režim tvorený rigidnými pravidlami, predpismi, normami a inštrukciami a pod. Tieto faktory majú väčšinou za následok tzv. odcudzenie sa od práce, ktoré podnecuje človeka, aby vyhľadával pestrejšie a bohatšie voľnočasové aktivity.

Prekvapivo častá je preto situácia, keď jednotlivec vo svojom voľnom čase pokračuje v činnosti podobnej jeho pracovnej náplni. Hlavnú úlohu tu hrá zvyk a blízky vzťah k tejto práci. Svoj podiel môže mať aj príliš úzka pracovná špecializácia, ktorá dlhodobo rozvíja iba určitú časť osobnostných dispozícií. Výsledkom je obmedzený pohľad na životné možnosti. Ďalším významným faktorom, ktorý hrá úlohu pri výbere činností pre voľný čas, môže byť aj fyzicky aj psychicky náročná práca, ktorá človeka príliš vyčerpáva a obmedzuje ho v možnostiach venovať sa vo svojom voľne náročnejším činnostiam, ktoré by vyžadovali duševnú alebo telesnú sviežosť (Šerák, 2009).

1.3 Aspekty ovplyvňujúce prežívanie voľného času

Voľný čas prináša slobodu, je to doba, keď človek žije iba sám pre seba a môže sa slobodne realizovať. Význam nadobúda s postupným dospievaním jedinca. Náplň voľného času vychádza primárne z faktoru dostatočného blahobytu, a preto sa diferencovanejšie rozvíja prevažne až v podmienkach bohatej spoločnosti. Na jeho podobu majú samozrejme vplyv mnohé sociálne, politické a ekonomické javy, ako je napr. hospodárska stagnácia, kríza v zemi či regióne, nezamestnanosť atď., rovnako tak ako najrôznejšie demografické, kultúrne a ďalšie špecifické faktory, ktoré môžu voľný čas podporovať alebo obmedzovať. Jeho prežívanie závisí rovnako na type osobnosti a type výchovy, či už rodinnej, školskej alebo mimoškolskej, na spoločenskom prostredí, kultúrnych tradíciách a pod. Veľkú úlohu hrajú vzory správania a rebríčok hodnôt vytvorený v priebehu života, predovšetkým v detstve. Medzi ďalšie určujúce faktory patrí rovnako vek, pohlavie, profesia, vzdelanie, typ školy, bydlisko alebo vzťah k práci. Úroveň, hĺbka a šírka záujmových aktivít detí a mládeže je dôležitým faktorom rozvoja ich osobnosti. Vo veľkej miere sú viazané na rozsah ich voľného času. Uvedomujeme si, že tento je priamo závislý na štruktúre celkového času jednotlivých vekových kategórií detí a mládeže, na subjektívnom chápaní pojmu voľný čas a na spomínaných demografických faktoroch (Darák a kol., 1996).

Výskumy ukazujú, že hodnotu voľného času oceňujú predovšetkým mladí jedinca s vyšším vzdelaním, zamestnanci, úradníci, žiaci a študenti. Nízku dôležitosť mu naopak

prikladajú dôchodcovia, poľnohospodári, osamelo žijúci ľudia s nižšou úrovňou vzdelania, veľmi nízkymi príjmami a príslušníci nižších vrstiev. Z významných faktorov vymenujeme nasledovné:

Vek - Merané množstvom a náplňou voľného času sú ľudia najaktívnejší okolo svojich 17 rokov, kedy vrcholí frekvencia množstva ich aktivít. V tejto etape sa rovnako utvára špecifické kultúrno-spoločenské zameranie človeka a jeho životný štýl. V ďalších rokoch potom s pribúdajúcimi pracovnými i rodinnými povinnosťami početnosť voľnočasových aktivít výrazne klesá. Pri rôznych aktivitách vo voľnom čase môžeme pozorovať medzigeneračné rozdiely. Starší ľudia stále ešte preferujú domáce majstrovanie a prácu na záhrade, zatiaľ čo ľudia do 30 rokov najčastejšie sledujú televíziu, stretávajú sa s priateľmi a navštevujú kultúrne či spoločenské zariadenia (in Kubík, Dubnová, 2003).

Pohlavie - Ženy sa na rozdiel od mužov viac sústreďujú na rodinu a domov, častejšie však taktiež navštevujú rôzne kultúrne akcie, divadlá, galérie a verejné knižnice, viac čítajú a zameriavajú sa skôr na emočné než racionálne aktivity. Pozorujeme u nich skôr absenciu individuálnych záujmových aktivít (napr. zberateľstvo), menej aktívne sú i v športových činnostiach, predovšetkým v kolektívnych športoch. Muži sa vo svojom voľnom čase viac venujú nielen športu, ale aj sebavzdelávaniu (in Červenka, 2004).

Sociálna skupina - Každá zo sociálnych skupín (rodina, kamarátska alebo profesijná skupina a pod.), do ktorých ľudia patria, má svoj vlastný systém hodnôt a noriem, ktoré samozrejme ovplyvňujú i naplnenie disponibilnej doby. Pravdepodobne najvýznamnejšie je pôsobenie rodiny. Tá všetkých svojich členov orientuje k určitým spôsobom trávenia voľného času, predovšetkým tým, že určuje, ktoré aktivity sú žiadúce a hodnotné. Rôzne rodiny povzbudzujú svojich členov k účasti na odlišných činnostiach (napr. umelecké či športové aktivity).

Bydlisko - Význam tohto faktoru je ovplyvňovaný sociálnymi i demografickými zmenami. Rozdiel medzi mestom a vidiekom dobre ilustruje fenomén víkendu. Mestskí obyvatelia ho prežívajú rôznorodo a ich víkendové aktivity sa líšia napr. podľa dosiahnutého vzdelania, profesie, veku alebo miesta bydliska. Naopak väčšina vidieckeho obyvateľstva sa bez ohľadu na vzdelanie, postavenie a ďalšie odlišujúce znaky venuje obsahovo podobným činnostiam, t.j. práci na záhrade, domácemu majstrovaniu a údržbe domov. Na dedine sú kultúra a všetky spoločenské aktivity často závislé na dobrovoľnej činnosti, problémom je rovnako prevažujúca priestorová vzdialenosť od kultúrnych centier. V menších obciach mnohokrát chýba ponuka kultúrno-spoločenských zariadení, akými sú kiná, knižnice, športové ihriská, klubovne a pod. Zvláštny fenomén predstavujú budovy bývalých kultúrnych

domov, niekedy na samej hranici životnosti, teda nevyužívané, inde sprivatizované a zamerané na komerčné aktivity. Z uvedených dôvodov sledujú obyvatelia dediny všeobecne televíziu, prípadne počúvajú rozhlas. Na druhej strane sa v tomto prostredí významnejšie prejavuje zmysel pre kolektívny život, pozorovateľný vo forme rôznych spoločenských akcií či v činnosti rôznych miestnych spolkov a organizácií. Vo väčších mestách je ponuka naopak podstatne širšia a pestrejšia, organizátori však oslovujú anonymných potencionálnych záujemcov. Obecne sa dá povedať, že zatiaľ čo pre mestských ľudí má voľný čas vysokú hodnotu a prestíž, na dedine je často chápaný ako čas premrhaný a je možné ho nahradiť niečím užitočnejším a praktickejším (in Pácl, 1988).

Profesia - Rozvíjajúci sa priemysel viedol k oddeleniu domova pracovníka od jeho pracoviska, čím sa posilnila hranica medzi pracovným a ostatným časom, zatiaľ čo u poľnohospodárov býva miesto pracoviska totožné s miestom, kde býva. Napríklad robotníci sa vo svojom voľnom čase viac venujú domácemu majstrovaniu, sledovaniu televízie, neformálnym sociálnym aktivitám či úplnej nečinnosti. Poľnohospodári sa iba veľmi málo venujú prechádzkam, rekreácií v prírode, aktívnemu športu, kultúrnemu životu. Zamestnanci sa výrazne častejšie rekreujú, cestujú, čítajú, športujú a zúčastňujú sa na najrôznejších kultúrnych akciách.

Vzdelanie - S vyšším vzdelaním klesá sledovanosť televíznych programov a pasívna nečinnosť. Vzdelanejší muži navštevujú menej pohostinské zariadenia a ženy sa menej venujú ručnej práci. S vyšším vzdelaním stúpa naopak čas venovaný takým aktivitám, ako je šport, čítanie, návšteva kultúrnych programov alebo výlety do prírody. Vzdelaní ľudia sú viac zameraní na všestranný rozvoj, majú bohatšie a vyspelejšie záujmy a potreby, lepšie sa orientujú v ponuke. S vyšším vzdelaním stúpa však súčasne i priemerný počet denne odpracovaných hodín a vysoká pracovná angažovanosť. Až 60% vysokoškolákov uvádza, že nie sú schopní vo svojom voľnom čase upustiť od práce a venovať sa iba rodine alebo svojim záujmom. Ako paradox sa javí skutočnosť, že aj keď sú ľudia s vysokoškolským vzdelaním nadpriemerne zaťažení, napriek tomu tvoria väčšinu návštevníkov kultúrnych a vzdelávacích akcií (Šerák, 2009).

Môžeme teda konštatovať, že všetky z vyššie uvedených aspektov ovplyvňujúcich prežívanie voľného času, majú veľký význam pre jeho tvorbu a ďalší vývoj.

Voľný čas, ako jedna z hodnôt, ktoré ľudia v dnešnom svete najviac oceňujú plní významnú úlohu v systéme kultúrno-osvetovej činnosti, pretože proces zvyšovania vzdelanostnej a kultúrnej úrovne jednotlivcov stojí práve na trávení voľného času, budovaní komunitných vzťahov a na vlastnom osobnostnom raste.

2 OSOBNOSŤ PEDAGÓGA VOĽNÉHO ČASU

2.1 Požadované osobnostné charakteristiky pedagóga voľného času

Podľa zákona o pedagogických pracovníkoch je pedagogickým pracovníkom osoba, ktorá vykonáva priamu vyučovaciu, výchovnú, špeciálnopedagogickú alebo pedagogicko-psychologickú činnosť. Predpokladá sa priame pôsobenie na vychovávaného, vzdelávaného jednotlivca.

Pedagogickými pracovníkmi sú: učitelia, vychovávatelia, pedagógovia voľného času, špeciálni pedagógovia, psychológovia, asistenti pedagóga, tréneri, vedúci pedagogickí pracovníci. Príslušné dokumenty stanoví stupeň a druh požadovaného vzdelania. Požiadavky pri jednotlivých pedagogických profesiách sú odlišné. Pedagógovia voľného času pôsobia predovšetkým v strediskách voľného času, teda v domoch detí a mládeže a v centrách záujmových činností. Všetci pedagógovia sa podieľajú na utváraní osobnosti vychovávaných. Podmienkou úspechu je ich vzájomná podpora, informovanosť, rešpekt.

Všetky pedagogické profesie kladú na osobnosti pracovníkov značné nároky. Tak možno zdôvodniť náročnosť práce pedagógov, požiadavky na vzdelávanie, schopnosti jednať s ľuďmi, udržať autoritu, viesť iných ľudí, pôsobiť ako pozitívny vzor a pod. Pedagogické profesie patria do kategórie tzv. pomáhajúcich, u ktorých je dôležitá i psychická odolnosť a vyrovnanosť. Požadované znaky osobnosti by bolo možné rozdeliť do troch skupín:

- pozitívne ľudské vlastnosti,
- vlastnosti obzvlášť dôležité pre pedagógov,
- špecifické požiadavky na vychovávateľov a pedagógov voľného času.

Medzi dôležité rysy osobnosti, ktoré sú podmienkou úspešného vykonávania pedagogického povolania patria:

- schopnosť empatie, vcítania sa do prežívania druhých,
- komunikatívnosť, zručnosti verbálnej a neverbálnej komunikácie a umenie načúvať, potešenie z komunikácie s ľuďmi,
- primeraná miera dominantnosti, ktorá umožňuje vedenie iných ľudí,
- odolnosť, zvládanie náročných životných situácií, stabilita, nekonfliktnosť,
- pozitívne naladenie, optimizmus i zdravý skepticizmus, prevaha kladných emócií,
- pozitívny vzťah k ľuďom, k deťom, dospievajúcim, dospelým, seniorom, naozajstný záujem o ich osudy, radosť zo vzájomného kontaktu.

Okrem pozitívnych obecných ľudských vlastností a špecifických požiadaviek na pedagógov možno vymedziť i nároky, ktoré sa vo zvýšenej miere vzťahujú k povolaniu pedagóga voľného času a vychovávateľa. Vyplývajú zo skutočnosti, že škála profesií je veľmi rôznorodá. Títo pedagógovia pracujú s jednotlivcami rôzneho veku, často s vekovo i inak heterogénnymi skupinami v rôznych typoch zariadení.

Je možné uvažovať o vlastnostiach, ktoré sú pre pedagógov, ktorí pracujú s ľuďmi vo voľnom čase, zvlášť žiadúce, ako je napr. schopnosť prispôbovať sa premenlivým podmienkam a riešiť nečakané situácie, aktivita, iniciatíva, pribojnosť, tvorivosť, nápaditosť, hravosť, radosť z hry, zmysel pre humor, fyzická zdatnosť, dobrý zdravotný stav, príjemný vzťah, pochopenie pre vekové zvláštnosti i pri práci s vekovo heterogénnymi skupinami, zvládanie praktík a techník účinného jednanja.

Môžeme teda zhrnúť, že dobrý pedagóg voľného času je všeobecne dobrý človek a má vlastnosti potrebné pre vykonávanie pedagogického povolania (Hájek a kol., 2008).

2.2 Profesijné uplatnenie pedagóga voľného času

Úlohou pedagóga voľného času je organizovať činnosť detí a mládeže v prostredí, ktoré vyhovuje jednotlivcom i sociálnym skupinám, teda napr.: v mieste bydliska, v školách a školských zariadeniach, v rekreačných oblastiach, v kultúrnych zariadeniach a pod. Oblasť pôsobnosti pedagóga voľného času môžeme vymedziť podľa zamerania jeho činnosti jednak z hľadiska vekovej kategórie, i z hľadiska obsahového zamerania. Pri rešpektovaní našich zákonov o školských zariadeniach, zariadeniach sociálnej starostlivosti a konkrétnych podmienok v obciach a mestách, rekreačných oblastiach, mohli by sme rozdeliť špecializáciu pedagógov voľného času podľa vekových osobitostí:

a) Cieľová skupina – deti: strediská záujmovej činnosti, centrá voľného času, detské ihriská, materské školy, detské domovy, detské nemocnice, školy s celodennou starostlivosťou, školy v prírode, domovy mládeže, rehabilitačné centrá, kurzy. Zvýšené nároky na pedagóga voľného času kladú zariadenia – reedukačný domov, diagnostické centrá, liečebno-výchovné ústavy, letné a zimné detské tábory.

b) Cieľová skupina – mládež: reedukačné domovy, resocializačné ústavy, domovy mládeže, občianske združenia, ktoré majú svoje klubovne, telocvične, ihriská a plavárne.

c) Cieľová skupina – dospelí: voľno-časové zariadenia v podnikoch, občianske iniciatívy, centrá a kluby seniorov, kluby dôchodcov, kluby a dielne pre postihnutých občanov, galérie,

múzeá, zbierky, divadlá, strediská kultúry, knižnice, ľudové univerzity, univerzity tretieho veku, centrá vzdelávania, kondičné, zdravotné a rehabilitačné strediská, kúpeľné domy, azylové domy, ubytovne a prázdninové strediská.

Opaschowski (1987) rozpracoval konkrétnejší prehľad profesijného uplatnenia pedagógov voľného času. Odporúča ich uplatnenie v nasledovných oblastiach:

1) Výchova, vzdelávanie, kultúra: učitelia, vychovávateľia, poradcovia, animátori v štátnych a súkromných inštitúciách, predškolské zariadenia, školy, odborné školy, vysoké školy, výcvikové štúdiá, inštitúty, odborné pracoviská, semináre, voľnočasové a prázdninové akadémie, múzeá, divadlá, knižnice, komunikačné centrá, strediská voľného času.

2) Informácie, masovokomunikačné prostriedky a verejná práca: spravodajcovia, moderátori, poradcovia a spolupracovníci v súkromných a verejných televíznych a rozhlasových spoločnostiach, tlačové koncerty, nakladateľstvá, predajne kníh, kiná, videotéky, strediská počítačov a multimédií.

3) Zdravie, kondícia, šport: tréneri, vedúci cvičení, inštruktori, asistenti, terapeuti, inštruktori športu a gymnastiky v kondičných strediskách, rekreačné centrá pre relaxáciu a uvoľnenie, lekárske a kúpeľné strediská, sanatória, poradne pre seniorov.

4) Gastronómia, ubytovanie, zábava: manažéri, technici, konferencieri, umelci, pokladníci a predavači v podnikoch, hoteloch, hudobných lokáloch, večerných diskotékach, v kaviarňach, v centrách zábavy, v parkoch kultúry a pod.

5) Cestovný ruch, dovolenka, turistika: manažéri, plánovači, organizátori, vedúci pobytových zájazdov a študijných ciest, animátori, sprievodcovia po mestách i v zahraničí, poradcovia cestovných kancelárií, poradcovia v kúpeľných strediskách, v prázdninových centrách a kluboch.

6) Technika, servis, služby zákazníkom: záujmové kluby, kluby domácich majstrov, poradcovia špecialisti, dielne a pod.

7) Špeciálna pedagogika a sociálna práca: poradcovia v oblasti starostlivosti o postihnutých, sociálne deprimovaných, nezamestnaných, diagnostické ústavy, detské domovy, domovy dôchodcov, azylové domy a ostatné zariadenia sociálnej starostlivosti.

Mnohé z navrhovaných možností uplatnenia pedagógov voľného času zodpovedajú aj v našich podmienkach. Nie sú v rozpore s našou legislatívou. Vážnym problémom je a pravdepodobne i naďalej bude ekonomická situácia. Mzdové fondy obmedzujú štátne zariadenia i zariadenia s právnou subjektivitou, pravdepodobne i cirkevné a súkromné rozširovať stav zamestnancov (Masarik, Masariková, 2002).

2.3 Pracovníci v oblasti zájmového vzdelávania

Škála činností odborníkov, na ktorých kvalifikovanosti závisí kvalita ponuky zájmového vzdelávania, je samozrejme veľmi rôznorodá, pretože aj sama táto oblasť edukácie zahrňuje pestrú škálu najrôznejších aktivít. Medzi hlavné úlohy týchto pracovníkov patria predovšetkým organizačné, manažérske a konzultačné činnosti, výber vhodných didaktických metód a foriem, rozširovanie informácií, vlastná realizácia voľnočasových aktivít a taktiež vlastná lektorská činnosť. Kompetencie lektorov by mali zahrňovať komunikačné schopnosti, prejavujúce sa v spôsobilosti nadväzovať kontakt s klientmi a poskytovať informačné a poradenské služby, didaktické znalosti aj odborné kompetencie týkajúce sa konkrétnych voľnočasových aktivít. Ovládať musí aj činnosť administratívneho, organizačného a finančného rázu. Ideálny pracovník v rezorte zájmového vzdelávania sa v každom prípade má vyznačovať veľkou flexibilitou prejavujúcou sa v schopnosti vystupovať v najrôznejších profesijných úlohách, ktoré sa väčšinou prekrývajú. Ide predovšetkým o nasledujúce úlohy:

- **diagnostik:** analyzuje výchovné a vzdelávacie potreby, určuje a vyhodnocuje potreby, záujmy a úroveň vedomostí klientov, stanovuje použitie metód, foriem, pomôcok a pod.;
- **organizátor:** má na starosti materiálne, finančné, personálne a ďalšie zaistenie voľnočasových aktivít;
- **manažér:** koordinuje aktivity a zodpovedá za ich skladbu a priebeh, väčšinou sa venuje aj marketingovej činnosti;
- **lektor:** organizuje výukový proces, uskutočňuje vzdelávaciu akciu, predáva informácie, napomáha osvojovaniu vedomostí a zručností, zaisťuje priamu spätnú väzbu, samozrejmosťou by mala byť jeho znalosť vhodných metód, foriem a pomôcok, vrátane schopnosti ich aplikácie – táto požiadavka nie je bohužiaľ vždy naplnená;
- **podnecovateľ:** umožňuje a podporuje komplexné zapojenie sa jednotlivcov do voľnočasových aktivít, podnecuje ich záujem a aktivitu;
- **poradca:** poskytuje konzultácie o ponuke voľnočasových aktivít a možnostiach zapojenia sa do nich, napomáha efektívnemu a hladkému priebehu týchto aktivít (napr. odstraňovanie blokáď učenia, uskutočňuje aktivity v oblasti sociálnej psychologickkej intervencie);

- **hodnotiteľ:** prevádza evalvaciu celého procesu, spokojnosť účastníkov s priebehom aktivít, navrhuje budúce zmeny v procese ich organizácie a realizácie.

V inom možnom pohľade na obsah práce lektorov záujmového vzdelávania, ktorá ich zužuje na vzdelávaciu činnosť v úzkom slova zmysle, môžeme identifikovať nasledujúce úlohy:

- **andragóg:** je to odborník zaoberajúci sa výchovou a vzdelávaním dospelých, odborník, ktorý vedie kurz určený na výchovu a vzdelávanie dospelých (Hotár, Paška, Perhács, 2000). Okrem plnenia vzdelávacej úlohy môže byť manažérom a organizátorom vzdelávania, teoretikom alebo obecnou i absolventom odboru andragogika,
- **edukátor:** ide o nepríliš označovanú variantu označenia vzdelávateľa dospelých,
- **tútor:** metodik a poradca, ktorý je v kontakte so študentmi, poskytuje im spätnú väzbu a pomáha riešiť ich problémy,
- **inštruktor:** uplatňuje sa predovšetkým v odbornej príprave a pri nácviku konkrétnych postupov, pojem sa používa aj v rámci outdoorových aktivít,
- **tréner:** vedie dospelých pri praktickom nácviku konkrétnych zručností, získavaní žiadúcich návykov,
- **moderátor:** organizuje stretnutia, aktivizuje účastníkov akcií a celkovo optimalizuje priebeh činností, uplatňuje sa pri skupinových aktivitách (seminár, workshop, beseda, konferencia) ,
- **facilitátor:** jeho úlohou je uľahčovať priebeh učenia, motivovať učiaceho sa jedinca, odstraňovať prekážky a bariéry alebo napomáhať pri orientácii v informačných zdrojoch,
- **konzultant:** poradca, ktorý poskytuje základné informácie, návody k štúdiu alebo odborné stanoviská,
- **animátor:** ponúka pozitívnu motiváciu, predkladá kvalitné a atraktívne možnosti sebarealizácie a prežitia voľného času,
- **učiteľ dospelých:** nepresné a terminologicky nekorektné označenie pre vzdelávateľov dospelých.

Realita záujmového vzdelávania je bohužiaľ neradostná. Pracovníci v tejto sfére patria stále často skôr k nadšencom ako k odborníkom, didakticky bývajú nedostatočne vybavení, pozorovateľná je i fluktuácia týchto pracovníkov, vyvolaná nepríliš veľkou finančnou

efektivitou ich profesie a obecným nedostatkom príležitostí k ďalšiemu rozvoju a vzdelávaniu v nej (Šerák, 2009).

2.4 Profesionálna kompetencia pracovníka v oblasti záujmového vzdelávania

Termín kompetencie už v našom slovníku pomerne zdomácnel. Odlišuje sa však jeho používanie a význam, ktorý mu prikladá odborná a laická verejnosť. Za povšimnutie stojí práve vymedzenie kompetencie, ktoré uvádzajú autori J. Veteška a M. Tureckiová (2008), podľa ktorých ide o oprávnenie (formálnou autoritou sprostredkovanú moc/právomoc) jednotlivca konať rozhodnutia, za ktoré by mal niesť aj zodpovednosť. Na strane druhej ide o súbor znalostí, spôsobilostí, skúseností, metód, postupov a postojov, ktoré jednotlivec využíva k úspešnému riešeniu rôznych úloh a životných situácií a ktoré mu tiež umožňujú osobnostne sa rozvíjať a naplňovať jeho životné aspirácie.

Podľa Hupkovej a Petláka (2004) pojem kompetencia (z lat. *competentia*) znamená právomoc, dosah právomocí, spôsobilostí vykonávať istú činnosť.

Kompetencie môžeme teda definovať taktiež ako jedinečnú schopnosť človeka úspešne jednať a ďalej rozvíjať svoj potenciál na základe integrovaného súboru vlastných zdrojov, a to v konkrétnom kontexte rôznych úloh a životných situácií, spojenou s možnosťou a ochotou (motiváciou) rozhodovať a niesť za svoje rozhodnutia zodpovednosť (Veteška, Tureckiová, 2008).

Je nesporné, že profesionálne právomoci nadobúda pracovník na základe pregraduálnej a postgraduálnej prípravy, či ďalšieho vzdelávania, pričom tieto predstavujú jeden z determinantov ovplyvňujúcich fungovanie celého systému, resp. procesu i kvalitu samotných výstupov z neho. Každá profesionálna kompetencia sa vyznačuje štyrmi základnými znakmi, a to:

- je **kontextualizovaná** – to znamená, že je vždy zasadená do určitého prostredia alebo situácie. Tie sú vyhodnocované a spoluvytvárané taktiež predchádzajúcimi znalosťami, skúsenosťami, záujmami a potrebami ostatných účastníkov situácie,
- je **multidimenzionálna** – skladá sa z rozličných zdrojov (napr. informácie, poznatky, spôsobilosti, predstavy, atď.), zároveň však predpokladá efektívne narábanie s danými zdrojmi, ktoré sú prepojené so základnými dimenziami ľudského správania,
- je **definovaná štandardom** – predpokladaná úroveň zvládnutia kompetencie je určená vopred, zároveň je vopred definovaný súbor výkonových kritérií. To umožňuje jednotlivcovi, aby svoju kompetenciu demonštroval a aby ju taktiež sám dokázal vyhodnotiť,

- má *potenciál pre akciu a rozvoj* – kompetencia je získavaná a rozvíjaná v procese vzdelávania a učenia. Tie sú považované za kontinuálne a celoživotné procesy a principiálne odvodené z konštrukcií vstupných faktorov a z hľadiska získavania a rozvíjania kompetencií. Sú založené na určitom, vopred vymedzenom rámci výstupných kategórií, napríklad konceptov, schopností a postojov, obecné účinného konania. (Tremblay, et al., 2002, in: Veteška, J., Tureckiová, M., 2008, s. 31-32).

Podľa Tóthovej a Slezákovej (2007) by osobnosť pedagóga, vychovávateľa mala disponovať nasledujúcimi kompetenciami, ktorými môže zefektívniť priebeh a výsledky svojej práce:

- kompetencie odbornopedagogické,
- kompetencie komunikačné,
- kompetencie interpretačné,
- kompetencie interakčné,
- kompetencie realizačné,
- kompetencie ochranné,
- kompetencie asertívne,
- kompetencie facilitátorské,
- kompetencie morálne,
- kompetencie organizátorské,
- kompetencie didakticko-metodické,
- kompetencie informačno-mediálne,
- kompetencie tvorivo-autorské.

Z predchádzajúceho nám vyplýva, aké nároky a s tým súvisiace požiadavky sú na profesiu pracovníka v oblasti záujmového vzdelávania kladené. Profesionálne kompetencie, ktorými by mali disponovať im napomáhajú nielen v oblasti všeobecnej kultúrnej rozhladenosti, ale aj v ich profesijnej a odbornej pripravenosti

3 ANALÝZA SÚČASNÉHO STAVU KULTÚRNO-OSVETOVEJ ČINNOSTI

3.1 Formy kultúrno-osvetovej činnosti v súčasnosti

Kultúrno-osvetové zariadenia sprostredkujú poznatky z kultúry, vedy a techniky, organizujú tvorivé aktivity (autorské a interpretačné), poskytujú služby realizátorom kultúrno-osvetovej činnosti, odbornoporadensky a metodicky pôsobia vo vzťahu k jednotlivcom, združeniam občanov, kultúrnym organizáciám a iným súkromným subjektom. Vytvárajú a prehlbujú vzťah k vlastnému štátu a kultúrnej identite národa, kultivujú jazyk a reč, pestujú vzťah k slovu ako kultúrnej a umeleckej hodnote, vzťah k iným menšinám a etnikám a k ochrane životného prostredia, vychovávajú umením a k umeniu prostredníctvom záujmovej umeleckej činnosti (ďalej len „ZUČ“). Organizujú prehliadky, festivaly, súťaže, výchovno-vzdelávacie podujatia, sprístupňujú, uchovávajú a sprostredkujú ľudové tradície a tradičnú ľudovú kultúru, prispievajú k prevencii sociálno-patologických javov, vrátane drog a závislostí, prispievajú k výchove a prosociálnosti a tvoria možnosť pre efektívne napĺňanie voľného času kultúrnymi aktivitami. Zabezpečujú tiež činnosť vo vlastných priestoroch organizovaním kurzovej, krúžkovej a školiteľskej činnosti, zriaďovaním klubov a realizáciou podujatí klubového typu, realizovaním autorských výstav výtvarnej, ľudovej a fotografickej tvorby. Špecializované kultúrno-osvetové zariadenia, ako hvezdáreň a planetárium, popularizujú vzdelávanie v oblasti astronómie, vykonávajú odbornoporadenskú činnosť a spracovávajú a publikujú poznatky z astronomických pozorovaní.

Kultúrno-osvetové zariadenia zabezpečujú v rámci Slovenska celý systém postupových súťaží, ktoré sa týkajú umeleckého prednesu, spevu, hudobného a tanečného folklóru, dychovej hudby, súťaží amatérskych výtvarníkov, filmových tvorcov, fotografov, tvorcov v oblasti divadla, chrámového spevu, sakrálnej výtvarnej tvorby, literárnej tvorby, v moderných, spoločenských a country tancoch, v súťažiach folk, country, bluegrassových skupín, populárnej hudby a piesne, kultúry národnostných menšín.

Kultúrno-osvetové zariadenia pracujú aj s marginalizovanými skupinami obyvateľstva. Organizujú tanečné a divadelné vystúpenia, prezentácie recitátorov, výtvarníkov všetkých vekových kategórií so zdravotným znevýhodnením (zmyslovým a mentálnym). Napomáhajú pri kultivácii Rómov, vedú ich k plánovanému rodičovstvu, prevencii závislostí, vrátane drogových závislostí.

Kultúrno-osvetové zariadenia štatisticky spracovávajú informácie o kultúrno-osvetovej činnosti a vytvárajú databázu informácií o stave a úrovni miestnej kultúry v rámci územia svojej pôsobnosti. Vedú evidenciu profesionálnych a dobrovoľných kultúrno-výchovných pracovníkov, súborov, krúžkov a jednotlivcov v oblasti ZUČ, ako aj iných záujmových aktivít. Pre potreby kultúrno-výchovných zariadení, súborov a krúžkov vydávajú propagačné a edičné materiály, katalógy, bulletin, repertoárové zborníky a iné odborné a metodické pomôcky. Kultúrno-osvetové zariadenia sa významnou mierou podieľajú na príprave, tvorbe a realizácii regionálnej kultúry. Uskutočňujú a popularizujú ľudové tradície s dôrazom na tradičnú ľudovú kultúru regiónu a vypomáhajú ľudovým umelcom, remeselníkom, amatérskym výtvarníkom a divadelníkom pri ich prezentácii a propagácii organizovaním tradičných jarmokov, výstav, divadelných a iných podujatí. Regionalizmus poskytuje alternatívu voči vzrastajúcej uniformite všeobecnej kultúrnej produkcie a tvorbe komerčných médií. Je východiskom pre opätovné vytvorenie pozitívneho vzťahu k lokalite.

Cieľom kultúrno-osvetovej činnosti je zveľaďovať a sprístupňovať jedinečné kultúrne bohatstvo krajov a regiónov (uchovávať, podporovať a rozvíjať hodnoty miestnej kultúry a tradícií) v záujme ich trvalo udržateľného rozvoja a zabezpečenia rozmanitosti kultúr regiónov v spoločenstve EÚ, kde je snaha vytvoriť kultúrnu krajinu s kultúrnymi ľuďmi žijúcimi v kultivovanom prostredí (www.nocka.sk).

3.2 Charakteristika problémových oblastí zabezpečovania kultúrno-osvetovej činnosti

V súčasnosti je jedným z najmarkantnejších problémov kultúrno-osvetovej činnosti absencia jednotného všeobecne platného strategického rámca pre jej udržanie, rozvoj a napĺňanie cieľov. Chýba jasné definovanie kompetencií v rámci zabezpečovania kultúrno-osvetových aktivít na štátnej, regionálnej a miestnej úrovni, ich koordinácia a vzájomné prepojenie. Ďalším problémom je stagnujúci objem finančných prostriedkov pridelených zo štátneho rozpočtu na rozvoj kultúry a v rámci nej aj kultúrno-osvetovej činnosti a kultúrno-osvetových zariadení. Nedostatok podpory kultúry z verejných zdrojov obmedzuje možnosti kultúrno-osvetových zariadení a núti ich sústrediť sa na aktivity, po ktorých je dostatočný dopyt. Takáto činnosť však vedie ku konzumnej priemernosti, zotrvačnosti a stráca sa schopnosť výchovy k vyšším hodnotám. Kultúrno-osvetové zariadenia sú financované z viacerých zdrojov – z rozpočtu ich zriaďovateľa a zakladateľa, prostredníctvom príjmov

z vlastnej činnosti (vstupné, zápisné a nájomné), z grantových programov MK SR (príp. Ministerstvo školstva SR – „MŠ SR“), z dotačných mechanizmov samosprávnych krajov, obcí a miest, prostredníctvom darov a sponzorov ako doplnkových zdrojov príjmov. Financovanie je však stále nedostačujúce, resp. nesystémové. Kultúrno-osvetové zariadenia ako príspevkové organizácie nemôžu byť príjemcom 2% dane z príjmov na verejnoprospešné účely. Rozpočty neumožňujú rozvíjať zahraničnú prezentáciu, ani ďalšie odborné vzdelávanie zamestnancov.

Činnosť kultúrno-osvetových zariadení nie je svojím poslaním zameraná na komerčnú činnosť, ale na udržiavanie hodnôt nášho kultúrneho dedičstva, preto v tomto smere nemôžu byť ziskové a nedá sa očakávať ani výrazné zvýšenie vlastných príjmov. Objem vlastných príjmov zo vstupného, zápisného a poplatkov za služby nedosahuje takú úroveň, ktorá by dokázala pokryť náklady na hlavnú činnosť a peniaze prideľované z rozpočtu väčšinou vystačia len na vykrytie platov a prevádzky. Ani zvyšovanie počtu návštevníkov nedokáže vykryť plánované príjmy a vzhľadom na dlhodobu nízku rozpočty nedokážu zabezpečovať ani údržbu objektov. Silnejúca je potreba znížiť ekonomickú náročnosť budov – potrebné je zateplenie fasád, výmena okien, rekonštrukcia vykurovacieho systému. Veľké rezervy stále pretrvávajú v oblasti architektonickej dostupnosti jednotlivých objektov pre hendikepovaných občanov. Debarierizácií však rovnako bráni nedostatok financií. Potrebné je uskutočniť zmeny aj v rámci organizačnej štruktúry jednotlivých zariadení, znížiť prevádzkové náklady a uvoľniť dostatočné prostriedky na zabezpečenie odbornej činnosti – základného poslania týchto inštitúcií.

Je prítomná snaha o efektívnejšie využívanie pridelených a vlastných finančných prostriedkov, ktorá by sa dala naplniť vzdelávaním odborných zamestnancov, najmä však riadiacich zamestnancov v oblasti manažmentu kultúry, tvorby projektov a využívania dostupných grantových systémov, štrukturálnych fondov, medzinárodných programov a sponzorstva. V súčasnosti je však snaha kultúrno-osvetových zariadení znížiť stavy, kumulovať funkcie a tak ušetriť alebo získať chýbajúce financie. Niektoré kultúrno-osvetové zariadenia poskytujú, ale len doplnkovo, odborné kultúrno-vzdelávacie služby za úhradu: napr. koncepčnú, obsahovú prípravu a realizáciu rôznych kultúrno-spoločenských podujatí na základe požiadaviek miest a obcí (výročia, jarmoky, festivaly tradičných remesiel, folklór), kultúrnych a spoločenských inštitúcií (fotodokumentácia, ozvučenie, videozáznamy, dramaturgické a režijné zabezpečenie, sprostredkovanie vystúpení kolektívov i jednotlivcov ZUČ). Ďalšími doplnkovými zdrojmi môžu byť: obsahové a formálne spracovanie a tlač obmedzeného počtu tlačovín (bulletiny, zborníky, informačné a propagačné materiály,

odborné texty), spoplatnené kurzy spoločenského správania, tanca, jazykov a iné, resp. organizácia komerčných podujatí v oblasti vážnej a populárnej hudby, umeleckého slova, prezentácie profesionálnych umelcov a podobne. Kultúrno-osvetové zariadenia upozorňujú na slabú estetickú úroveň svojich priestorov a nedostatočnú informačnú politiku.

Čo sa týka nedostatočného marketingu, jedným z dôvodov je, že sa tieto zariadenia stávajú neatraktívne pre talentovaných manažérov kultúry. Prítomná je nedostatočná cielená propagácia a marketing kultúrno-osvetových aktivít na úrovni krajov a nerovnomerná dostupnosť pre všetkých. Chýbajú pravidlá hodnotenia činnosti kultúrnych organizácií a monitoringu tejto činnosti a taktiež motivácia. Doposiaľ neexistuje systém pre koordináciu a sledovanie všetkých kultúrnych podujatí a kultúrno-osvetových aktivít na úrovni krajov, lokálnych iniciatív, aktivít občianskych združení venujúcich sa osвете a iných neziskových organizácií. Neustále sa ukazuje silnejšia potreba vytvoriť jednotnú celoslovenskú databázu pre kultúrno-osvetovú činnosť, s ktorou by mohli pracovať a aktualizovať ju všetky zariadenia a subjekty kultúrno-osvetovej činnosti. Nedostatočné je taktiež vnímanie a definovanie verejného záujmu v oblasti kultúry a spolupráca medzi jednotlivými realizátormi kultúrno-osvetových aktivít. V súčasnosti sa zvyšuje záujem o kultúrne aktivity, klubové podujatia a zmysluplné trávenie voľného času, tiež narástol dopyt verejnosti po vzdelávacích aktivitách – jazyky, zdravý životný štýl, remeslá. Čo sa týka hviezdárňí a planetárií, v tejto oblasti sa taktiež zvýšil záujem verejnosti, hlavne mládeže a detí, o ich prezentačné programy. Aktuálna je potreba organizovania prehliadok a súťaží aj v iných, netradičných oblastiach a disciplínach a prejavuje sa aj zvýšený záujem o nové atraktívne podujatia.

Narastá záujem obcí a miest o oživenie a prezentáciu ľudových tradícií, predovšetkým prostredníctvom kolektívov ZUČ a vzrastajú aj požiadavky verejnosti na poskytovanie informácií v oblasti kultúry. Ambícou regionálnych kultúrno-osvetových zariadení je vytvárať komplexnú ponuku kultúrnych produktov a služieb v súčinnosti s aktivitami cestovného ruchu a vo vzťahu ku kultúrnym tradíciám regiónu poskytovať metodickú podporu subjektom na miestnej úrovni a podporovať znižovanie regionálnych disparít. V oblasti financovania kultúry bol v Analýze stavu, nástrojov a trendov rozvoja miestnej a regionálnej kultúry zaznamenaný najväčší prepád financovania kultúry zo strany miest veľkostných kategórií medzi 50 000 až 100 000 obyvateľmi. Tento fakt súvisí zrejme aj s prítomnosťou regionálnych a národných kultúrnych inštitúcií v týchto mestách, ktoré plnia aj všeobecné funkcie pre miestnu kultúru. Na druhej strane v posledných rokoch bolo zaznamenané zastavenie prepádu financovania kultúry.

Významnú váhu vo financovaní kultúry dnes zohráva územná samospráva, ktorá sa podieľa na financovaní kultúry rovnakým dielom ako MK SR. Väčším problémom, ako podiel výdavkov na kultúru na obyvateľa, však sú regionálne disparity v oblasti kultúry, ktoré priamo súvisia s dostupnosťou kultúry, dostupnosťou kultúrneho programu a služieb pre obyvateľstvo v území, stavom kultúrnej vybavenosti a infraštruktúry (www.nocka.sk).

3.3 Vzdelávanie a metodika v kultúrno-osvetovej činnosti

Systém vzdelávania a metodickej práce v kultúrno-osvetovej činnosti je potrebné rozlišovať v troch základných rovinách, v rovine profesijnej, občianskej a záujmovej. Ide o rozvoj kompetencií a zručností profesionálnych pracovníkov v kultúrno-osvetovej činnosti, vrátane dobrovoľníkov a aktivity nasmerované k širokej verejnosti. Nakoľko kultúrno-osvetoví zamestnanci pracujú s ľuďmi, ovplyvňujú rast osobnosti a formujú a zušľachtujú človeka, je nesmierne dôležité, aby disponovali aj dostatočnými kompetenciami, ktoré ich predurčujú pre túto prácu. Kultúrno-osvetový pracovník potrebuje pre zabezpečenie kvalitnej činnosti využívať niekoľko rôznorodých kompetencií a zručností: sociálne, psychologické, pedagogické, komunikačné, manažérske a iné. Vo svojom súkromnom živote je vnímaný ako verejný činiteľ a vo všeobecnej verejnej mienke je mu pripisovaná dôležitá úloha činiteľa ovplyvňujúceho rozvoj spoločnosti.

S problematikou ľudský zdrojov v oblasti kultúry je okrem získavania kompetencií a zručností úzko spojené aj spoločenské a morálne uznanie postavenia kultúrno-osvetového pracovníka, ktoré súvisí so mzdovou politikou. Pre priaznivý rozvoj kultúrno-osvetovej činnosti je nevyhnutné, aby bolo získavanie odborných kompetencií a zručností prostredníctvom školení a praxe zamestnávateľmi adekvátne finančne ohodnotenú. Katastrofálne platové podmienky zamestnancov v kultúre v súčasnosti sú výrazne neprimerané k zodpovednosti a množstvu kompetencií, ktoré musí pracovník dennodenne uplatňovať v práci. Nezanedbateľnou skutočnosťou je aj fakt, že doba výkonu práce kultúrno-osvetového a kultúrno-výchovného pracovníka je hlavne počas víkendov, sviatkov, letného a zimného dovolenkového obdobia. Problematika nasledujúcej nástupníckej generácie kultúrno-osvetových pracovníkov vyžaduje taktiež samostatnú pozornosť. V tejto oblasti je dôležité, aby boli popri rozširovaní nových skúseností zachované aj overené skúsenosti predchádzajúcej generácie. Uvedená problematika by sa mala odraziť v špecifickom

spoločenskom, morálnom a finančnom ohodnotení tak skúsených, ako aj mladých zamestnancov.

Na základe prieskumov je známe, že kultúrno-osvetové zariadenie sa pre mladých ľudí stáva dočasným riešením pracovného zaradenia, po určitom čase odchádzajú za lepšie ohodnotenými pracovnými pozíciami. To isté platí aj pre stabilizovanie pracovných pozícií dlhoročných zamestnancov v kultúre, ktorým kultúrno-osvetové zariadenie umožnilo odborný rast a skvalitnilo ich profesiu, no oni ju nakoniec z finančných dôvodov v prospech organizácie nevyužívajú.

V oblasti občianskeho vzdelávania a voľno-časových aktivít je nevyhnutné pružne a flexibilne reagovať na spoločenské potreby a záujmy a zamerať sa na aktuálne potreby regiónov a ich obyvateľov, vytvárať atraktívnejšiu koncepciu občianskeho vzdelávania, najmä v súvislosti s budovaním občianskej spoločnosti a potrebami celoživotného vzdelávania. Pri výchove a vzdelávaní verejnosti je treba napomáhať prevencii protispoločenských javov a drogovej kriminality, posilňovať zdravý spôsob života vytváraním rôznych podujatí v oblasti výchovy a vzdelávania pre všetky vekové i sociálne kategórie.

V oblasti výchovy a vzdelávania majú svoje nezastupiteľné miesto aj podujatia s problematikou – výchova k rodičovstvu, enviromentálna výchova, podujatia, ktorými sa prehĺbuje poznanie a vzťah k vlastnému regiónu, kultúrnej identite národa, národnostných a etnických menšín, či k poznaniu dejateľov a histórie jednotlivých kultúrnych a geografických regiónov. Úlohou verejnej správy v oblasti kultúrno-osvetovej činnosti je tiež vytvárať predpoklady na budovanie potrebných kultúrnych a spoločenských kompetencií a zručností a na uplatnenie každého jednotlivca. Takto môže vzniknúť veľmi solídny základ pre rozvoj komunít a udržateľný rozvoj spoločnosti. Zameranie na výchovu, vzdelávanie a trávenie voľného času jednotlivca, záujmových kolektívov a komunít obyvateľov tak umožní v rámci kultúrno-osvetovej činnosti:

- zvýšiť záujem o svoje okolie, o veci komunitné a verejné,
- zlepšiť komunikáciu s inými kultúrami a rešpektovanie iných kultúr,
- zlepšiť vedomie a potrebu domova.

Rozvoj kultúrnych, občianskych, komunikačných a riadiacich zručností a kompetencií jednotlivcov zahŕňa najmä nasledovné oblasti:

- **Kultúrne kompetencie** – súbor kultúrnych znalostí a zručností zahrňujúci spoločenské správanie správanie, medzikultúrnu komunikáciu, odhaľovanie a rozvoj vlastného talentu a nadania v oblasti kultúry, formy kultúrneho vyjadrovania (ako napr. spev, hudba, tanec a iné umelecké zručnosti) a vnímania vrátane prejavov tradičnej ľudovej kultúry ako aj nových

umeleckých a výtvarných foriem, prehľbovanie zdravých návykov na rozvoj komunitných vzťahov a väzieb (napr. susedských a rodinných vzťahov); budovanie zdravého vzťahu k športu, telesnej kultúre a rekreácií, budovanie kultúry trávenia voľného času.

- **Občianske kompetencie** - súbor znalostí o fungovaní, prejavoch a nástrojoch lokálnej demokracie a verejnej politiky, znalostí o formách dosahovania konsenzu, verejného hlasovania a rozhodovania v rámci susedských a komunitných vzťahov a v rámci komunikácie a vybavovania rôznych záležitostí s úradmi; učenie sa k darcovstvu, filantropii a dobrovoľnej angažovanosti; neformálna príprava na rodičovstvo, zamestnanie, rozvoj a uplatnenie tvorivých schopností v ekonomicky aktívnej fáze života ako aj v dôchodkovom veku.

- **Komunikačné kompetencie** – súbor znalostí jednotlivca a komunít komunikovať a vyjadrovať svoje potreby tolerovanými formami komunikácie, rétorické zručnosti, formovanie a rozvoj dialógu, komunikácia v prípade krízových situácií, komunikácia ako forma objavovania možností a príležitostí rozvoja, potreby ochrany a odhaľovania verejných potrieb a hodnôt; zručností v oblasti komunikácie s médiami, prezentácie, interpretácie, propagácie a animácie kultúrnych hodnôt.

- **Organizačné a riadiace kompetencie** – súbor znalostí jednotlivca a komunít organizačne zabezpečiť rôzne činnosti, pravidelne alebo nepravidelne sa opakujúce aktivity, podujatia, vrátane plánovania, projektového a finančného manažmentu, organizačného a inštitucionálneho rozvoja a zabezpečenia rôznych aktivít a činností – smerovanie k líderstvu (www.nocka.sk).

4 ZÁUJMOVÁ UMELECKÁ ČINNOSŤ A TRADIČNÁ ĽUDO VÁ KULTÚRA

4.1 Systém záujmovej umeleckej činnosti a tradičnej ľudovej kultúry

Prv ako uvedieme systém ZUČ poukážeme na súčasnú štruktúru miestnej kultúrnej činnosti, ktorá má tieto obsahové okruhy:

- mimoškolskú výchovu a vzdelávanie,
- prácu s literatúrou (knižničná práca),
- prácu s filmom (práca kín),
- divadelné, koncertné a výtvarné umenie,
- záujmovú umeleckú činnosť,
- klubový život a spoločenskú zábavu,
- vlastivednú prácu, ochranu pamiatok a prírody.

V činnosti kultúrno-osvetových zariadení tvorí záujmová umelecká činnosť samostatnú oblasť, zároveň je však súčasťou Jednotného plánu kultúrno-osvetovej činnosti.

ZUČ sa člení na odbory:

- slovesný,
- hudobný,
- tanečný,
- výtvarný,

Inštitucionálnu základňu ZUČ realizujeme predovšetkým v týchto základných formách:

- v individuálnej (zaradujeme sem tvorivú činnosť jednotlivcov organizovaných aj neorganizovaných),
- v krúžkoch (združujú individuálne pracujúcich amatérov),
- v súboroch (skupiny, umelecké telesá).

Uvedené základné formy práce sa uskutočňujú v subsystémoch jednotlivých odborov ZUČ.

1. Do odboru slovesnej ZUČ zaradujeme:

- a) ochotnícke divadlo (detské, mládežnícke, dospelé),
- b) bábkové divadlo (detské, dospelé, sólová bábkohra),
- c) divadlo poézie,
- d) malé javiskové formy (typ estrádny, satirický),
- e) umelecký prednes (poézia, próza),

f) slovesnú amatérsku umeleckú tvorbu (poézia, próza, piesňové texty, dramatické útvary),

2. Do odboru hudobnej ZUČ zaraďujeme:

a) vokálnu hudbu (spevákcke zbory, sólový spev),

b) inštrumentálnu hudbu (ľudová, sláčiková, dychová, džezová, populárna, komorná, symfonická),

c) fonoamatérsku hudbu (hudobná, slovesná, kombinovaná).

3. Do odboru tanečnej ZUČ zaraďujeme:

a) synerktický folklór (folklórne skupiny merané scénicky a nescénicky, zberateľské kolektívy ľudových tradícií, zvykoslovie)

b) tanečný folklór (scénicky zamerané detské a dospelé folklórne skupiny, súbory, sólisti a páry):

c) nefolklórny scénický tanec (moderný scénický tanec, kluby a krúžky spoločenského tanca súťažného a výchovno-rekreačného charakteru),

d) úžitkový tanec (diskotekový, bežný spoločenský tanec).

4. Do odboru výtvarnej ZUČ zaraďujeme:

a) amatérske výtvarníctvo (kresba, grafika, maľba, plastika, úžitkové výtvarníctvo, ľudová výtvarná tvorba),

b) amatérsku fotografiu (technická, dokumentárna, reportážna, umelecká),

c) amatérsky film (dokumentárny, reportážny, rodinný, hraný, animovaný).

Z uvedeného systému ZUČ vidieť, že mládež i dospelí v ňom majú širokú škálu možností estetickej výchovy.

Oblasť umeleckého slova (slovesného odboru ZUČ) je už dnes nenahraditeľnou formou estetickej výchovy dospelých. Napríklad činnosť amatérskeho súboru je mnohotvárnym komplexom radu estetických činností – od zoznamovania sa s umeleckými dielami, cez získavanie teoretických poznatkov o umení, o jeho podstate, zákonitostiach, histórií, poučenie o autorovi, až k podmienkam vzniku hry, tvorby, jej vtedajšej a dnešnej výpovede, teda k všestrannému rozboru a postupnému osvojovaniu si praktických znalostí techniky umeleckej tvorby (herecké etudy, cvičenie javiskovej reči, mimiky, gestikulácie, pohybu a iné.)

Oblasť hudobnej záujmovej činnosti je bohatou oblasťou estetickej výchovy dospelých. Repertoár súborov je bohatý. Orientuje sa na vyjadrenie pocitov zo súčasného života a ťažisko sa presúva z diel klasikov na súčasnú slovenskú tvorbu.

Oblasť folklórneho, nefolklórneho a spoločenského tanca v záujmovej umeleckej činnosti podnecuje k tvorivej aktivite v estetickej výchove. Tvorivá práca folklórnej skupiny

nie je mysliteľná bez osvojovania si poznatkov a skúseností. K tomu slúži aj široké hnutie vyhládavania ľudových tradícií a spracovanie týchto poznatkov do nových tvarov.

Oblasť výtvarnej záujmovej umeleckej činnosti pomáha pestovať zmysel pre krásu a umenie. Pozitívne výsledky práce ZUČ môžeme sledovať na okresných, krajských, celoslovenských aj celoštátnych súťažiach (Perhács, 1986).

Tradičná ľudová kultúra (ďalej len „TLK“) sa uchováva v dvoch prostrediach – v primárnom, prirodzenom vidieckom i mestskom prostredí a v sekundárnom, kde mnohí amatérski umelci, dobrovoľníci a inštitúcie tradičné javy a prejavy predstavujú, interpretujú, imitujú či revitalizujú, pričom hlavným cieľom je poukázať na ich estetickú a vzdelávaciu funkciu.

Kľúčovými faktormi uchovávania sú úcta k rodinným tradíciám či tradíciám rodiska, vzťah k národným tradíciám a identite, vôľa aktívnych jednotlivcov, inštitucionálna starostlivosť a dôkladná dokumentácia týchto javov. Starostlivosť, ochrana a uchovávanie tradičnej kultúry v pôvodnom prostredí je záležitosťou výlučne dobrovoľnou a realizuje sa iba formou spontánnych aktivít. V súčasnosti nie sú k dispozícii systematické, vecné ani štatistické údaje o existujúcich, zaniknutých a revitalizovaných javoch a prejavoch tradičnej ľudovej kultúry. Priamy dotyk s touto kultúrnou sférou má miestna a regionálna samospráva. Od jej podpory bude v značnej miere závisieť ďalší vývin tejto živej tradície. Danú problematiku rieši pripravovaná Koncepcia rozvoja miestnej a regionálnej kultúry (www.rokovania.sk).

4.2 Podrobná analýza súčasného stavu záujmovej umeleckej činnosti a tradičnej ľudovej kultúry

Kultúrno-osvetové zariadenia vytvárajú bohatú sieť na uskutočňovanie postupových súťaží vo všetkých oblastiach záujmovej umeleckej činnosti, ktorá má dlhoročnú tradíciu. Zmenou systému financovania postupových súťaží, oslabením a absenciou koncepčného odborného metodického riadenia v niektorých oblastiach ZUČ, stratou prirodzeného záujmu verejnosti o niektoré umelecké žánre a nárastom dopytu po nových žánroch, ako aj výraznou zmenou celkových existenčných podmienok činnosti kolektívov a jednotlivcov ZUČ, ostáva potreba hĺbkového prehodnotenia prezentácie výsledkov činnosti jednotlivých oblastí ZUČ a Zásad realizácie postupových súťaží a prehliadok záujmovej umeleckej činnosti (potrebné je

zaviesť flexibilný súťažný poriadok, propozície a organizačné pokyny, ktoré si jednotlivé okruhy ZUČ vyžaduje pre svoju mobilitu a vyššiu kvalifikáciu).

V záujme zachovania kontinuity postupových súťaží a prehliadok a na zlepšenie ich stavu je potrebné rozvíjať a podporovať spoluprácu pri rozvoji ZUČ na všetkých úrovniach kultúrno-osvetovej činnosti: odbornej, organizačnej a finančnej tak, aby transformácia celého systému Zásad realizácie postupových súťaží a prehliadok záujmovej umeleckej činnosti bola funkčná a motivačne podnetná. Podpora ZUČ a tradičnej ľudovej kultúry musí reflektovať aj skvalitnenie systému výchovy vedúcich a členov nových a existujúcich kolektívov a jednotlivcov (odborné semináre, doškolovania, workshopy).

Dôležitou podmienkou pre účelnú podporu ZUČ a TLK je komplexné prehodnotenie systému vzdelávania ZUČ, obnovenie postupnosti jednotlivých cyklov vzdelávania na rôznych úrovniach (okresná - krajská – celoštátna), určenie priorít vo vzdelávaní, zamerania sa na vytypované špecifické a konkrétne cieľové skupiny. Zároveň je potrebné chrániť prirodzené kompetencie školy, rodiny i vzdelávania týkajúceho sa iných rezortov.

Pre podporu ZUČ a TLK je potrebné stanoviť jasný koncept spolupráce v rámci existujúcich aktivít v tejto oblasti, posilniť vzájomnú komunikáciu, poskytovanie a využívanie informácií, podnietiť kooperáciu pri realizácii a financovaní jednotlivých aktivít, zabezpečiť koordináciu termínov a obsahového zamerania jednotlivých podujatí a aktivít, podnietiť reciprocitu pri sprostredkovaní umelcov, členov porôt, lektorov a podobne. V rámci spolupráce je dôležité zamerať sa aj na školstvo a iné rezorty, spolupracovať so špecializovanými kultúrnymi, vzdelávacími a inými inštitúciami (napr. verejnoprávnym Slovenským rozhlasom a Slovenskou televíziou), ktoré majú bohatý archív a poskytujú ďalšie možnosti prezentácie a propagácie ZUČ, rozvíjať spoluprácu s mestami a obcami i s tretím sektorom a uzatvárať rôzne obojstranné výhodné zmluvy s cieľom podpory a rozvoja kultúrno-osvetovej činnosti v rámci celej SR.

V oblasti starostlivosti o TLK je nevyhnutné priebežne zosystematizovať a realizovať jednotlivé aktivity kultúrno-osvetovej činnosti v súlade s úlohami vyplývajúcimi z Koncepcie starostlivosti o tradičnú ľudovú kultúru a motivovať zriaďovateľov a zakladateľov kultúrno-osvetových zariadení a ostatných realizátorov kultúrno-osvetovej činnosti k tomu, aby zabezpečovali sprístupňovanie TLK v rámci záberu svojej pôsobnosti v súlade so Stratégiou sprístupňovania tradičnej ľudovej kultúry (úloha vyplývajúca z uznesenia vlády SR č. 666 z 8. augusta 2007, ktorá bola vypracovaná k termínu 31. decembra 2009) (www.nocka.sk).

5 KONKRETIZÁCIA Z ASPEKTU OTVORENÝCH OTÁZOK V MESTSKOM KULTÚRNOM CENTRE HLOHOVEC

5.1 Štruktúra Mestského kultúrneho centra Hlohovec

V nasledovnej podkapitole sme sa zamerali na jednotlivé úseky Mestského kultúrneho centra (ďalej len „MsKC“) v Hlohovci, ktoré sa zameriavajú na konkrétnu kultúrno-osvetovú činnosť.

Mestské kultúrne centrum Hlohovec

V roku 2002 po transformácii príspevkových organizácií zlúčilo Mestské kultúrne centrum úseky Knižnice, AXA klubu, programového oddelenia Domu kultúry a Empírového divadla, úsek výchovy a vzdelávania do jednej organizácie. Usporadúva kultúrne a spoločenské podujatia, vzdelávacie kurzy, v knižnici poskytuje výpožičné a internetové služby, pripravuje programy na podporu rozvoja čitateľských aktivít, v AXA klube poskytuje priestory pre záujmovú a krúžkovú činnosť. Spolu s možnosťou prenajať si niektoré priestory, poskytuje aj služby pre realizáciu Vami zvolených projektov. Úlohou kultúrnych zariadení, akým je MsKC v Hlohovci je poskytnúť deťom a mládeži možnosť pre vzdelávanie a mnohostrannú kultiváciu osobnosti. Medzi úseky MsKC patrí:

Mestská knižnica Hlohovec

Knižnica v Hlohovci je univerzálnou verejnou knižnicou, ktorá je súčasťou MsKC, priamo riadeného Mestským úradom v Hlohovci. Knižnica je kultúrnou, informačnou a vzdelávacou inštitúciou zameranou na poskytovanie knižničných, bibliografických a informačných služieb organizáciám a jednotlivcom. Poskytuje základné výpožičné, informačné a internetové služby. Pravidelne pripravuje programy na podporu a rozvoj čitateľských aktivít detí a mládeže, semináre informačnej výchovy pre základné a stredné školy a stretnutia so spisovateľmi, vydavateľmi a inými tvorivými osobnosťami na besedách a prezentáciách nových kníh. Okrem toho knižnica organizuje i rôzne súťaže a výstavy. Organizáciu voľnočasových aktivít knižnice má na starosti 7 pracovníkov mestskej knižnice, ktorí občas využívajú pomoc dobrovoľníkov medzi, ktorých patria najmä absolventi vysokých škôl.

Axa klub

Súčasťou Mestského kultúrneho centra Hlohovec je oddelenie Axa klubu, ktoré sa pod vedením samostatného kultúrno-výchovného pracovníka zameriava hlavne na zabezpečenie a

realizáciu kultúrnych podujatí i programových a produkčných činností v kultúrnych zariadeniach, medzi ktoré tradične patria celomestské akcie ako, Mestský ples, Deň zdravia, Jarné posedenie pri čaji pre dôchodcov, Moje zviditeľnenie mesta Hlohovec, MDD, Rock fest, Country Hlohovec, Bajak fest, Rozlúčka s prázdninami, Na kolesách proti rakovine, Inovecké slávnosti, Svetový beh harmónie, Jesenné posedenie pri čaji pre dôchodcov, Hlohovský tanečný večer, Mikuláš, Silvestrovský ples.

V rámci krúžkovej a záujmovej činnosti priestory Axa klubu ponúkajú možnosť venovať sa rôznym záujmovým aktivitám:

1. Školiace centrum
2. Aerobic
3. Tanečná pre mládež a dospelých
4. TK Effect – moderný tanec
5. Cvičenia pilates
6. LOL – združenie mladých – protidrogové aktivity
7. Tanečno-pohybová príprava pre deti a mládež

Dom kultúry

Základný stavebný kameň Domu kultúry v Hlohovci bol položený v roku 1982. Po piatich rokoch stavebných a dizajnerských prác bola budova odovzdaná do užívania ako kultúrno-spoločenské zariadenie národného podniku Drôtovňa Hlohovec. Kultúrny dom sa neskôr stal majetkom mesta, ktoré zverilo objekt do správy Mestského kultúrneho centra v Hlohovci. Časťou Domu kultúry v Hlohovci je klubovňa, ktorá je vhodná na rôzne školenia, náborové akcie alebo prezentácie.

Na základe prehľadu činnosti domu kultúry sme zistili, že čo sa týka mimoškolskej výchovy a vzdelávania boli v školskom roku 2008/2009 vedené nasledovné vzdelávacie kurzy: angličtina predškolský vek, angličtina pre dospelých, francúzština pre dospelých, počítačové kurzy pre začiatočníkov a počítačové kurzy pre dospelých. Činnosť kurzov externe zabezpečovali 4 lektori pre 94 poslucháčov. Propagáciou prostredníctvom médií a plagátovou formou dom kultúry oboznamuje verejnosť o pripravovaných a poriadaných kurzoch.

Empírové divadlo

Empírové divadlo v Hlohovci bolo postavené predovšetkým ako účelová budova, na usporadúvanie divadelných a operných predstavení i koncertov. Aj v súčasnosti sa využíva na spomínané účely. Predovšetkým na divadelné predstavenia, slávnostné akademie a koncerty (www.mskchc.sk).

5.2 Možnosti aktivizácie kultúrno-osvetovej činnosti v Mestskom kultúrnom centre Hlohovec

Z hľadiska foriem kultúrno-osvetovej činnosti môžeme konštatovať, že MsKC Hlohovec spĺňa všetky základné kritériá, ktorými by malo disponovať plnohodnotné kultúrno-výchovné zariadenie. Organizuje festivaly, súťaže týkajúce sa umeleckého prednesu, spevu, tanca, výchovno-vzdelávacie podujatia, jazykové a počítačové kurzy, uchováva a sprostredkúva záujmovú umeleckú činnosť a tradičnú ľudovú kultúru. Ďalej organizuje tanečné a divadelné vystúpenia, krúžkovú činnosť, rôzne celomestské akcie a prispieva k prevencii sociálno-patologických javov protidrogovými aktivitami. Spolupracuje so školami, združeniami, centrami voľného času, kultúrno-spoločenskými zariadeniami. Oddelenie propagácie zhotovuje pre potrebu MsKC pútače, bleskovky, plagáty, transparenty, pozvánky.

Organizácia celomestských akcií - ide o akcie veľkého záberu, rôzneho charakteru, sú časovo náročné, vyžadujú odbornú prípravu, množstvo rokovaní, spoluprácu a kontakty na celom území SR s kultúrnymi organizáciami. V roku 2008 zorganizovalo MsKC 150 podujatí s účasťou 20 000 návštevníkov a kurzy pre 94 abonentov. ZUČ v MsKC Hlohovec zastupuje odbor hudobnej záujmovej umeleckej činnosti, a to skupina fujaristov a bluegrassová skupina Blue Way. Tradičná ľudová kultúra je prezentovaná celoročnými podujatiami, ako je napríklad predvádzanie ľudových remesiel a organizácia výletov na rôzne folklórne festivaly. Spomínanou problémovou stránkou kultúrno-výchovných zariadení je i v MsKC Hlohovec objem finančných prostriedkov pridelených zo štátneho rozpočtu. Z vyhodnotenia činnosti a hospodárenia úseku mestskej knižnice za rok 2008 sme zistili, že príjmy z vlastnej činnosti tvoria najmä registračné poplatky, poplatky za upomienky, kopírovanie, tlač z internetu, atď. Ďalšiu významnú zložku financovania tvoria sponzorské dary a príspevky, ktoré sú určené najmä na dopĺňovanie knižničného fondu a na rekonštrukciu priestorov.

Činnosť MsKC Hlohovec prebieha pod dohľadom kultúrno-výchovných pracovníkov, pedagógov, lektorov, umelcov a dobrovoľníkov z radov vysokých škôl, ktorí realizujú množstvo aktivít v miestnej kultúre a ich dôležitosť je vo výchovno-vzdelávacom procese vo voľnom čase nenahraditeľná. Medzi profesijné kompetencie pracovníkov MsKC Hlohovec môžeme zaradiť predovšetkým kompetencie sociálne, psychologické, pedagogické, komunikačné, manažérske, organizačné, administratívne schopnosti a poskytovanie informačných a poradenských služieb, ktoré pracovníci využívajú pre kvalitné zabezpečenie činnosti.

ZÁVER

Cieľom bakalárskej práce bolo orientovať sa na profesijné kompetencie pedagógov a pracovníkov v oblasti v kultúrno-výchovných zariadení, ktorí realizujú vybrané kultúrne aktivity v miestnej kultúre.

Zamerali sme na definíciu pojmu voľný čas, jeho význam od dávnych čias až po súčasnosť, ďalej na jeho základné charakteristiky, funkcie a aspekty ovplyvňujúce jeho prežívanie. Na podobu voľného času majú vplyv mnohé sociálne, politické a ekonomické javy a jeho prežívanie záleží rovnako ako na type osobnosti tak na type výchovy.

Osobnosť pedagóga voľného času, ktorý priamo pôsobí na vychovávaného a vzdelávaného jednotlivca, jeho požadované osobnostné charakteristiky a jeho profesijné uplatnenie sme priblížili v druhej kapitole. Medzi vlastnosti, ktoré sú pre pedagógov, ktorí pracujú s ľuďmi vo voľnom čase zvlášť žiaduce patrí, napr. schopnosť prispôbovať sa premenlivým podmienkam, riešiť nečakané situácie, aktivita, tvorivosť a pod. Rozdelili sme špecializáciu pedagógov voľného času podľa vekových osobitostí a uviedli prehľad ich profesijného uplatnenia. Pracovníci v oblasti záujmového vzdelávania by mali disponovať schopnosťou vystupovať v najrôznejších profesijných úlohách, ktoré sme bližšie konkretizovali. Dôraz kladieme na profesijné kompetencie týchto pracovníkov, ktorými zefektívňujú priebeh a výsledky svojej práce.

Analýza súčasného stavu kultúrno-osvetovej činnosti nám podáva ucelený pohľad na jej formy, činnosť, zameriava sa na charakteristiku jej problémových oblastí, na systém vzdelávania a metodiku osvetovej práce. Kultúrno-osvetovú činnosť sme definovali ako proces, ktorý nám sprostredkúva kultúrne poznanie a zabezpečuje prístup obyvateľstva ku kultúre v tom najširšom ponímaní, zároveň umožňuje odhaľovať vlastné kultúrne nadanie a predpoklady, kultivuje, vychováva a vzdeláva jednotlivca, záujmové kolektívy, komunity obyvateľov sídla či regiónu a v konečnom dôsledku celú spoločnosť.

Špecifickú oblasť tvoriacu súčasť práce tvorí systém záujmovej umeleckej činnosti a tradičnej ľudovej kultúry. Pre ich podporu je potrebné stanoviť jasný koncept spolupráce v rámci existujúcich aktivít v tejto oblasti, podnieť kooperáciu pri realizácii a financovaní jednotlivých aktivít. Záujmová umelecká činnosť kladie za cieľ vychovávať, rozvíjať adekvátne vnímanie, porozumenie, citové prežívanie a hodnotenie umenia a krásy. V oblasti tradičnej ľudovej kultúry je potrebná systematizácia aktivít kultúrno-osvetovej činnosti a starostlivosť a ochrana o ľudovú kultúru a tradície.

Konkretizácia z aspektu otvorených otázok v Mestskom kultúrnom centre Hlohovec tvorí záverečnú kapitolu práce, kde sme sa snažili načrtnúť štruktúru a možnosti aktivizácie v jednotlivých úsekoch MsKC. Pretože práve na praktickom a konkrétnom príklade kultúrno-výchovného zariadenia, kde prebieha kultúrno-osvetová činnosť pod dohľadom voľnočasových pedagógov a pracovníkov môžeme lepšie porozumieť danej tematike.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

BARTOŠ, M. 1980. *Zájmové kulturní aktivity volného času*. Praha : SPN, 1980

ČÁP, J. 1997. *Psychologie výchovy a vyučování*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova, 1997. 415 s. ISBN 80-7066-534.

DARÁK, M. a kol. 1996. *Zájmové aktivity dětí a mládeže : stav, možnosti rozvoja výchovného využitia*. 1. vyd. Prešov : Manacon, 1996. 282 s. ISBN 80-85668-28-9.

DUMAZEDIER, J. 1962. *Vers une civilisation du loisir?* 1. vyd. Semeuse : Editions du Seuil. 1962. 319 s.

FILIPCOVÁ, B. 1967. *Člověk, práce, volný čas*. 2. vyd. Praha : Svoboda, 1967. 155 s.

HÁJEK, B. – HOFBAUER, B. – PÁVKOVÁ J. 2008. *Pedagogické ovlivňování volného času : současné trendy*. 1. vyd. Praha : Portál, 2008. 239 s. ISBN 978-80-7367-473-1.

HOFBAUER, B. 2004. *Děti, mládež a volný čas*. 1. vyd. Praha : Portál, 2004. 176 s. ISBN 80-7178-927-5.

HOLINOVÁ, H. 1975. *Mládež a masovokomunikačné prostriedky*. Bratislava : SVS, 1975.

HOTÁR, V. S. – PAŠKA, P. – PERHÁCS, J. 2000. *Výchova a vzdelávanie dospelých – andragogika*. 1. vyd. Bratislava : SPN, 2000. 547 s. ISBN 80-08-02814-9.

HUPKOVÁ, M., PETLÁK, E. 2004. *Sebareflexia a kompetencie v práci učiteľa*. 1. vyd. Bratislava : Iris, 2004. 135 s. ISBN 80- 89018- 77- 7.

KELLY, J. R., 1996. *Leisure*. 3.vyd. Boston : Allyn and Bacon, 1996. 436 s. ISBN 031105612.

KRATOCHVÍLOVÁ, E. 2001. Pedagogika voľného času, sociálna pedagogika a sociálna práca. In *Pedagogická revue*. ISSN 1335-1982, 2001, roč. 53, č. 5, s. 415-424.

KRYSTOŇ, M. 2006. Teoretické východiská andragogického skúmania voľného času dospelých. In *Vzdelávanie dospelých*. ISSN 1335-250, 2006. roč. 11, č. 3, s. 7-11.

MASARIKOVÁ, A., MASARIK P. 2002. *Vybrané kapitoly z pedagogiky voľného času*. 1. vyd. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2002. 204 s. ISBN 80-968735-0-4.

Mestské kultúrne centrum Hlohovec – Home. [online]. [cit. 2010 02.06.] Dostupné na internete:

<http://www.mskchc.sk/>

Mestské kultúrne centrum Hlohovec – Dom kultúry. 2010. [cit. 2010 02.06.] Dostupné na internete:

http://www.mskchc.sk/dom_kultury.php

Mestské kultúrne centrum Hlohovec - Knižnica. 2010. [cit. 2010 02.06.] Dostupné na internete:

http://www.kniznica.mskchc.sk/_dokumenty.php

Mestské kultúrne centrum Hlohovec – Axa klub. [cit. 2010 02.06.] Dostupné na internete:

http://www.mskchc.sk/axa_klub.php

Mestské kultúrne centrum Hlohovec – Empírové divadlo. [cit. 2010 02.06.] Dostupné na internete:

http://www.mskchc.sk/empirove_divadlo.php

Národné osvetové centrum – Stratégia rozvoja osvetovej činnosti – príloha č. 3 - Podrobná analýza súčasného stavu kultúrno-osvetovej činnosti. [cit. 2009 10.14.] Dostupné na internete:

<http://www.nocka.sk/uploads/T3/ZZ/T3ZZ1ip0x7fLG-FOtu8Mfw/NM-Priloha-3.pdf>

OPASCHOWSKI, H. W. 1987. *Pädagogik und Didaktik der Freizeit*. 1. vyd. Opladen : Leske und Budrich. 1987. ISBN 3-8237-5000-3.

PÁVKOVÁ, J. a kol. 2002. *Pedagogika volného času*. 1. vyd. Praha : Portál, 2002. 231 s. ISBN 80-7178-711-6.

PERHÁCS, J. 1986. *Základy teórie výchovy dospelých*. 1. vyd. Bratislava : Obzor, 1986. 312 s.

SPOUSTA, V. a kol. 1997. *Teoretické základy výchovy ve volném čase : úvod do studia pedagogiky volného času*. 1. vyd. Brno : Masarykova Univerzita, 1997. 183 s. ISBN 80-210-1007-X.

ŠERÁK, M. 2009. *Zájmové vzdělávání dospělých*. 1. vyd. Praha : Portál, 2009. 207 s. ISBN 978-80-7367-551-6.

TÓTHOVÁ, M. – SLEZÁKOVÁ, T. 2007. Pedagogická prax a profesijné kompetencie študentov bakalárskeho študijného programu Predškolská a elementárna pedagogika. In *Učiteľské kompetencie a pedagogická prax (predškolská a elementárna pedagogika Bc.)*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, s. 109-117. ISBN 978-80-8083-437-1.

VÁŽANSKÝ, M. 1996. K príprave pedagógů volného času. In *Pedagogická orientace*. ISSN 1211-4669, 1996, roč. 6, č. 18/19, s. 153-156.

VETEŠKA, J., TURIECKOVÁ M. 2008. *Kompetence ve vzdělávání*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 2008. 159 s. ISBN 978-80-247-1770-8.

Úrad vlády Slovenskej republiky - Návrh Koncepcie starostlivosti o tradičnú ľudovú kultúru. [cit. 2010 03.06.] Dostupné na internete:

[http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/416341597102B705C125732500434A2A/\\$FILE/Zdroj.html](http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/416341597102B705C125732500434A2A/$FILE/Zdroj.html)